

концентрується на виявленні впливу поезики Ф. О'Брайєна на формування творчого методу та художньої системи інших письменників, серед яких Д. Бартелмі, К. Воннегут, Р. Фідерман, Е. Берджес, Дж. Фаулз, П. Остер та багато інших.

Слід також відзначити, що на сьогодні недостатньо вивченим лишається часо-просторові відношення, мовний рівень абсурду, оповідальні стратегії, стильовий синкретизм і паратекстуальність у творах Ф. О'Брайєна.

Здійснені лише перші підходи до вивчення в текстах Ф. О'Брайєна функцій автора і читача та визначенні типу героя. Подальшого розвитку вимагає проблема вписування пізніх творів Ф. О'Брайєна у контекст англо-американського постмодернізму 1960-х р., наприклад, співвідношення їх з романами «Маг» Дж. Фаулза, «Лот 49» Т. Пінчона, «Політ над гніздом зозулі» і «Часом нестерпно кортить» К. Кізі. Усе це і стане для нас напрямом подальших досліджень.

Література

1. Бороненко А. В. Специфика юмора в ирландской литературе 30—40-х годов XX века : автореф. дис на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (ирландская литература)» / А. В. Бороненко. — Екатеринбург, 2012. — 23 с.
2. Диброва В. Г. Творчество Фленна О'Брайєна (традиции народной культуры и литературный контекст) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.01.05 «Литература стран Западной Европы, Америки и Австралии» / В. Г. Диброва. — К., 1988. — 17 с.
3. О'Брайєн Ф. Лучшее из Майлза / Флэнн О'Брайєн.— М. : Додо Пресс, 2016. — 495 с.
4. Booker M. K. Flann O'Brien, Bakhtin, and Menippean Satire / M. Keith Booker. — N. Y. : Syracuse University Press, 1995. — 163 p.
5. Gallagher M. "The Poor Mouth": Flann O'Brien and the Gaeltacht / Monique Gallagher // Studies: An Irish Quarterly Review. — 1983. — Vol. 72. — No. 287. — P. 231—241.
6. Hopper K. Flann O'Brien. A Portrait of the Artist as a Young Postmodernist / Keith Hopper — N. Y. : Syracuse University Press, 1995. — 292 p.
7. International Flann O'Brien Society [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.univie.ac.at/flannobrien2011/bibliography.html>
8. Kiberd D. Inventing Ireland. The Literature of the Modern Nation / Declan Kiberd. — L. : Vintage Books, 1996. — 720 p.

УДК 821.133.1 – 92 Петренко.09

І. Л. Михайлин

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Чи міг бути малим поет, який має велике значення?

Михайло Петренко в інтерпретації Юрія Шевельова (Шереха)

Михайлин І. Л. Чи міг бути малим поет, який має велике значення? Михайло Петренко в інтерпретації Юрія Шевельова (Шереха). Розглянуто студію Ю. Шевельова про М. Петренка «Інший романтик, інший романтизм» (1966). Встановлено чотири аспекти великого значення М. Петренка: 1) у шевченківську добу він не був епігоном Шевченка й розвивав особистісно-психологічну течію в українському романтизмі; 2) на відміну від Шевченкової конкретної лексики, М. Петренко сприяв виробленню родових назв, культивував «загальниковий» романтизм; 3) особливість фольклоризму М. Петренка полягала в тому, що він відмовився від баладної та пісенної творчості й запровадив жанри романсу, елегії, медитації; 4) його творчість оскаржувала «котлярєвщину» й заміщала високі жанри класицизму.

Ключові слова: М. Петренко, Ю. Шевельов (Шерех), романтизм, особистісно-психологічний напрям романтизму, загальна й конкретна лексика.

Михайлин И. Л. Мог ли быть маленьким поэт, имеющий большое значение? Михайло Петренко в интерпретации Юрия Шевелева (Шереха). Рассмотрена студия Ю. Шевелева о М. Петренко «Другой романтик, другой романтизм» (1966). Установлены четыре аспекта большого значения М. Петренко: 1) в шевченковскую эпоху он не был эпигоном Шевченко и развивал личностно-психологическое течение в украинском романтизме; 2) в отличие от Шевченковой конкретной лексики, М. Петренко содействовал выработке родовых понятий, культивировал «обобщенный» романтизм; 3) особенность фольклоризма М. Петренко состояла в том, что он отказался от балладного и песенного творчества и обратился к жанрам романса, элегии, медитации; 4) его творчество отрицало «котлярєвщину» и замещала высокие жанры классицизма.

Ключевые слова: М. Петренко, Ю. Шевелев (Шерех), романтизм, личностно-психологическое направление романтизма, общая и конкретная лексика.

Mykhailyn I. L. Could be a poet too little but so important? Mikhailo Petrenko in interpretation of Yuriy Shevelev (Sherekh). The article is considered the studio of Yuriy Shevelev "Another romantic, another romanticism" (1966) about M. Petrenko. The four aspects of M. Petrenko's importance are established: 1) in Shevchenko times he was not an imitator of Shevchenko and developed personal-psychological trend in Ukrainian romanticism; 2) unlike Shevchenko's specific vocabulary M. Petrenko contributed to the development of generic names, cultivated "zahalnykoviy" romanticism; 3) the folklore specific of M. Petrenko was that he refused ballade and song creation and brought the genres like romance, elegies, meditation; 4) his work challenged "kotlyarevshyna" and replaced high classical genres.

Keywords: M. Petrenko, Y. Shevelev (Sherekh), romanticism, personal-psychological romanticism, general and specific vocabulary.

Для існування повноцінного літературного процесу потрібно не так і мало чинників. Передусім потрібні письменники й читачі; далі – друкарні й книжки, книгарні, літературні часописи: газети, журнали й альманахи; ще далі – літературні організації, які організують літературні події, формують літературні школи, течії та напрямки. Що з цього мала українська література в першій половині XIX століття, у добу свого становлення? Нічого. Не існувало освіти українською мовою, а відтак був відсутній читацький запит на українську книжку. Якщо відбувалися якісь літературні факти, то з'являлися вони й створювалися всупереч обставинам соціального життя, а не завдяки їм. Літературний процес не існував, бо не можна книжки, між якими хронологічна відстань дорівнює поять чи навіть десять років, вважати єдністю.

У таких умовах відбувалася творчість Михайла Петренка. Нам невідомі автографи М. Петренка, невідома хронологія написання його поезій. Український письменник писав свої твори не з метою отримання гонорару, навіть не з метою їх публікації, бо очікувати на неї доводилося іноді багато років. Він писав їх за покликом серця, бо не міг не вилити в слові свої думки й почуття. Тому М. Петренко написав у своєму житті до гіркоти мало і залишився, як відзначив Ю. Шевельов, «зрештою, малим поетом» [4:30]. Але він був справжнім поетом. І це робить його великим у наших очах. Я навів кінцеві слова висловлювання Ю. Шевельова, яке в повному обсязі звучить так: «Петренко посів своє, окреме місце в історії літератури. В цьому велике значення цього, зрештою, малого поета» [4:30]. Про велике значення малого поета й піде далі мова.

Ю. Шевельов народився в Харкові в 1908 році й помер у Нью-Йорку в 2002 році. На сьогодні вже можна не перелічувати його заслуги перед українською та світовою філологічною наукою. Формальними ознаками цього стало присудження йому Національної премії України імені Тараса Шевченка, обрання академіком НАН України. Але для нашої наступної розмови важливо наголосити на іншому: у добу вузької і такої, що дедалі вужчає, спеціалізації, він залишався універсальним філологом у широкому змісті цього слова, поєднуючи в своєму доробкові високопрофесійні мовознавчі та літературознавчі праці. Сам Ю. Шевельов старанно підтримував думку про те,

що він головним чином мовознавець, а із статтями про літературу виступає як дилетант. Зрештою, він був дуже іронічною й обережною людиною. Йому було вигідно в колах письменників і літературознавців підтримувати думку, що він мовознавець, а відтак не конкурент тим, хто вивчає й пише про літературу. Насправді ж така позиція – ще один його блискучий маскувальний хід. Він був прекрасний літературний критик; і місце в історії української літературної критики йому гарантоване.

За що б не брався Ю. Шевельов, він бачив речі наскрізь, сприймав літературу дискурсивно, тобто як занурену в життя, бачив літературні твори у вертикальному й горизонтальному контекстах. Це дозволяло йому часто в невеликих статтях, обсягу газетної публікації, висловити оригінальний погляд, сформулювати глибокі, програмові ідеї щодо того чи іншого літературного явища.

Стаття про М. Петренка не виняток. Під нею дві дати: 1944, Львів і 1966 роки. Очевидно перший її начерк написано у Львові під час війни. Публікація його невідома. Можливо, досі не розшукана. Але в 1950 році в неперіодичному збірнику «Україна, що виходив у Парижі (1947–1953) за редакцією І. Борщака, була опублікована невеличка розвідка Ю. Шевельова (підпис – Ю. Шерех) «Михайло Петренко – майстер елегії» [5]. Таким чином, це перша публікація Ю. Шевельова про М. Петренка з нині відомих, у якій закладено основу для подальших студій над поезією цього автора.

14 червня 1964 році газета «Українські вісті» (Німеччина, Новий Ульм) повідомила про доповідь Ю. Шевельова «Шевченко і літературні течії сорокових років XIX століття» [2], яку він виголосив 21 березня того ж року у Нью-Йорку на пленарній конференції УВАН у США. Ця публікація, підписана криптонімом *Л. Д.*, який належав Любові Дражевській, так само харків'янці, являла собою досить докладний реферат доповіді вченого. У ній розглянуто три епізоди, стосунки Шевченка з Г. Квіткою, І. Котляревським і М. Петренком. Причому зазначено, що цей останній сюжет розгорнуто найповніше. Є точні текстуальні збіги із статтею «Інший романтик, інший романтизм».

Остаточний її варіант дослідження про М. Петренка опублікований в Мюнхені в збірникові

на пошану Дм. Чижевського «Orbis Scriptus», що вийшов до 70-річчя вченого. У цій публікації розвідка називалася «З історії українського романтизму». Передруковуючи цю статтю в книзі «Третя сторожа» (1991), Ю. Шевельов дав їй заголовок «Інший романтик, інший романтизм». Це не формальна зміна. Якщо в першому випадку увага фіксувалася на напрямкові романтизму, то в другому – на його представникові, причому підкреслювалася його самобутність, особливість, інакшість: М. Петренко – інший романтик, тому з під його пера з'являється й інший романтизм. Не романтизм, а М. Петренко став головною дійовою особою в другому випадку. Як бачимо, Ю. Шевельов багато років опрацьовував тему М. Петренка, аж поки з-під його пера не вийшов остаточний, довершений текст. Далі ми зосередимося на ньому.

Ю. Шевельов розглянув чотири аспекти великого значення українського поета-романтика М. Петренка.

Аспект перший. Розвідка складається з двох розділів: 1. Полеміка двох романтиків і 2. Романтики і загальники. Як же ці два романтики, між якими йшла полеміка в українській літературі середини XIX століття? Зрозуміло, що один з них М. Петренко. Хто ж другий? Це Тарас Шевченко. Ні більше, ні менше.

Час, коли друкувалися вірші М. Петренка: між альманахами «Сніп» О. Корсуна (1841) і «Южный русский сборник» А. Метлинського (1848), був позначений домінуванням Т. Шевченка. Він мав настільки потужний вплив, що не уявлялося, що в літературі можуть існувати якісь самостійні явища, які народилися поза його впливом. Більшість істориків літератури сходились на тому, що й М. Петренко працював як поет у полі впливу «Кобзаря». І тільки Ю. Шевельов побачив протилежне.

Він наголосив на тому, що й «Кобзар» Т. Шевченка 1840 року і найповніша збірка віршів М. Петренка «Думи і співи» в «Южном русском сборнике» 1848 року розпочиналися віршами з однаковими назвами «Думи мої, думи» Це не могла бути випадковість, відзначив Ю. Шевельов, але чи це було наслідування, чи виклик?

Критик відповів на це запитання після старанного аналізу обох віршів. Т. Шевченко показав трагічний зміст свої дум; вони виростили на чужині з туги за українською дівчиною, за українськими красвидами, за минулим вільної козацької країни і усвідомлення трагічного стану України тепер. Він посилає свої думи в Україну і просить її привітати їх.

У М. Петренка нічого немає з цих мотивів. Він пише про те, що думи покинули його, одцурались. Після широкої репрезентації теми: де ж можуть перебувати його думи, дізнаємося, що це лише

остання втрата з низки втрат, що їх зазнав поет («Покинула мене доля / покинули люди»). Т. Шевченко самотній, бо він на чужині. М. Петренко – бо це *condition humane*, тобто умова життя людини. У Т. Шевченка крізь особисту лірику пробивається на поверхню національно-історична романтика. «Цьому Петренко протиставить концепцію суб'єктивної і тим самим загальнолюдської лірики» [4:20].

В історичній перспективі Петренко не хотів стати епігоном чи підспівувачем Великого Тараса. Їх сили в змаганні були нерівні, голос шевченкової творчості лунав надзвичайно потужно і заглушив «несміливий ліричний тон Петренкової лірики» [4:21]. Але що була це цілком самостійна, оригінальна змістова позиція в літературі, ніяких сумнівів не лишалося. Її сутність Ю. Шевельов подав так: «не колектив, а я, моя душа, мої переживання, які є водночас переживання універсальної людини, мій світ, що є світом універсальної людини; не драма національної субстанції в конкретних історичних обставинах, а трагедія внутрішнього конфлікту, закладеного в самій істоті людської душі» [4:20; курсив Ю. Шевельова. – І. М.] – це пафос усієї творчості М. Петренка.

Скористаймося щойно вжитим Ю. Шевельовим поняттям історичної перспективи. В історичній перспективі концепція Ю. Шевельова істотно вплинула на українське радянське літературознавство. У ньому типологія романтизму тривалий час зводилася до двох його типів: активного й пасивного. Логіка зрозуміла: перший оголошувався прогресивним, революційним явищем, другий – назадницьким, кволим і немічним. В основу типології був покладений ідеологічний чинник, чужий для художньої творчості. Ю. Шевельов запропонував типологію, засновану на художньо-естетичних засадах мистецтва, на врахуванні внутрішніх його закономірностей.

Коли самодержавний кулак трохи розтиснувся і українське радянське літературознавство дещо отямилось, у Києві у видавництві «Наукова думка», у серії «Бібліотека української літератури», вийшла в світ книжка «Українські поети-романтики» (1987). Передмову до неї «Українська романтична поезія 20–60-х років XIX ст.» написав тодішній завідувач відділу дожовтневої літератури Інституту літератури імені Т. Шевченка НАН України Михайло Трохимович Яценко.

Він виокремив такі основні «тематично-стильові течії: фольклорну, фольклорно-історичну, громадянську та психологічно-особистісну» [6:14]. Немає сумніву, що Шевченкова «національно-історична романтика», за термінологією Ю. Шевельова, тут розтягнута між фольклорно-історичною та громадянською течією, а

«суб'єктивна і тим самим загальнолюдська лірика» [4:20] М. Петренка тотожна особистісно-психологічній течії в М. Яценка. Можна припустити, що слово «національний» М. Яценко просто не міг вжити, і тому обмежився назвою «фольклорно-історична течія». Так продуктивно спрацювала в майбутньому концепція Ю. Шевельова.

Тепер варто зупинитися на дуже важливому питанні про вартість двох течій; ми можемо вже сміливо їх назвати шевченківською й петренківською. На перший погляд, особливо для невтаємниченого розуму, може здатися, що національно непритомний український народ потребував потужної національно-історичної поезії, а якась там особистісно-психологічна лірика була йому ні до чого.

Для розгляду цього запитання я прикличу авторитет Пантелеймона Куліша, Шевченкового сучасника, який, на мій погляд, зробив з нього Великого Кобзаря. У статті «Характер и задачи украинской критики» (ж-л «Основа», 1861, № 2) він пояснював, що українська література – витвір народного духу. Українські письменники ніколи не творили для вузького кола обранців, а для всього народу, бо цього вимагала мова, якою добре володів народ, а не відірвані від нього освічені верстви. А відтак українські твори слід вважати не іграшками, а витворами духу народного. Народ же нічого не створює без практичного, життєвого смислу. В українській літературі народ шукає задоволення своїх моральних потреб.

Читач може подумати, провадив далі П. Куліш, що я тим самим виключаю з української літератури елегію, жарт і уявляю народ суворим мудрецем, який шукає в житті тільки позитивно визначеної користі. Це не так. Ми повинні передбачати в народі здатність приймати розмаїті враження від зовнішнього світу й перетворювати їх у власну моральну сутність. У цьому відношенні, закінчує побудову своїх міркувань П. Куліш, Т. Шевченко однаково великий і як автор поеми «Катерина», і як автор елегії «Нащо мені чорні брови»: «і там, і тут він примушує серце українця усвідомлювати себе українським, а не якимось іншим серцем, тимчасом як заслуги його, як автора, відмінні в обох п'єсах» [1:268].

Зрозуміло, для чого я навів позицію П. Куліша? Він пояснив значення Петренкової лірики та й усієї особистісно-психологічної течії в українському романтизмі. Своїм «Небом», «Слов'янськом», іншими віршами: «Туди мої очі, туди моя думка», «Минулися мої ходи» – М. Петренко примушував серце українця битися по-українськи, відчувати себе українським, а відтак, продовжимо цитувати П. Куліша, українська людина за допомогою таких віршів «усвідомлює своє українське я, і отже, міцнішає в своїй народності, і отже, робиться у

своїй масі солідарнішою, і отже, могутніше протистоїть усякому розтлінному впливу іншої народності» [1, с. 268; курсив П. Куліша. – І. М.].

П. Куліш ніби свідомо й навмисне писав про М. Петренка, адже це його твори є переважно елегіями, хоча між ними зустрічаються й жарти: «Ой біда мені, біда». Твори М. Петренка формували українську національну свідомість і були не менш важливі, ніж шевченківський національно-історичний романтизм. Понад те, можна припустити, що його особистісно-психологічна лірика серед масового читача мала так само високий попит і авторитет. Про це, зрештою, свідчить той факт, що його вірші, надруковані в малотиражних і важкодоступних джерелах, проникли в народну свідомість і стали народними піснями.

Тільки зараз настав час перейти до **другого аспекту** Шевельовської інтерпретації М. Петренка – формування словника української літературної мови. Тут критик так само йде від його порівняння з Т. Шевченком. Не варто нагадувати, що це спеціальна Шевельовська тема – історія української мови. Що ж спостеріг Ю Шевельов-мовознавець?

«Шевченків вірш раз у раз удається до конкретного словника», – відзначив він [4:22]. Це стосується краєвиду (садок *вишневий, ревуть пороги*), історичного минулого (козацька громада з *булавами, бунчуками*), трапаїчного оформлення викладу («Нехай думка, як той *ворон, / Літає та кричє*»). Лексика Петренка «винятково загальна, часто абстрактна (...) Це стосується не тільки його «Дум», де нема жадного конкретного чи побутового деталю, а й усіх його творів» [4:22]. Для прикладу критик, чи то пак у даному випадку: учений, розглянув вірш «Весна», де не знайшов жодного конкретного образу. Найбільше здивування в нього викликав цикл «Слов'янськ», – «опис рідного міста, найконкретніша з його ліричних поезій» [4:23]. Читач дізнається, що в поета «забилось серденько в грудях», що «очі плавають в сльозах», але «як же мало (власне нічого!) дістає читач, щоб *побачити* місто» [4:23].

У М. Петренка «майже ніколи родові поняття не заступлені видовими» [4:23], «зате там, де замальовується настрої, душевний стан, чуттєва оцінка – там поет багатий на терміни й вислови» [4:23]. Ще далі: «Основа поезії Петренка – музичний рух почуття, а не мальовничість структурного світу» [4:24].

Можна далі не нагромаджувати спостереження над мовою М. Петренка, а поставити знову ж запитання про значення такої мовотворчості для розвитку української літературної мови. Нормативним є уявлення про те, що поезія (і література в цілому) тяжіє до конкретного образу. Чим більше деталей, тим більше увиразнюється образ, оскільки сам він, образ, – це конкретно-

чуттєве відображення дійсності. Але з погляду мовотворчості вироблення загальних понять, саме родових, а не видових становить головну й найпершу трудність. У нерозвинених мовах існує величезний словник на позначення конкретних речей і обмаль або немає абстрактної лексики, слів на позначення явищ, узагальнень. Наприклад, у якутській мові є сімдесят слів для позначення снігу (сніг, що падає; сніг, який лежить; пухкий сніг, який ліпиться; скрижанілий сніг, наст і т. д.) і немає узагальненого слова «сніг».

При цій нагоді варто нагадати поему Лесі Українки «Одно слово» [3:78–83], яка вперше була опублікована в журналі «Вільна Україна», що розпочав виходити в 1906 році в Петербурзі. Поема мала підзаголовок «Оповідання старого якута». Її сюжет полягав у зображенні українського політичного засланця, який прагне пояснити якутам, за що він карається тут, у Сибіру. Він хоче сказати їм: «За волю», але якути не розуміють його, бо не мають у своїй мові слова «воля». Працюючи над поемою, Леся Українка мала на прикметі долю Павла Грабовського, який саме в Якутії провів більшу частину заслання. Агатагел Кримський написав невеличку замітку про цю поему, де довів, що в якутській мові слово «воля» все ж існує. В окремому виданні цієї поеми Леся Українка змінила підзаголовок; тепер він звучав так: «Оповідання тубільця з півночі» [3:340]. Історія цього твору Леся Українки наочно показує, яке значення має загальна лексика в історії становлення будь-якої мови.

Усі наведені приклади й міркування наштовхують на думку: роль і значення поета, який наповнював українську літературну мову «романтикою загальників» [4:27], родовими, за Ю. Шевельовим, поняттями, нічим не менша, ніж поета, який сприяв використанню конкретної лексики.

Третій аспект сформульовано Ю. Шевельовим так: «Відмінність Петренка – передусім, у живих зв'язках з фольклором» [4:27]. Як не дивно, в розумінні Ю. Шевельова, М. Петренко й тут відіграв революційну роль. Зрозуміло, він не був перший, хто запроваджував у романтизм «загальники». Ю. Шевельов навів для порівняння чималі уривки з віршів А. Лямартина, В. Бенедиктова, І. Козлова, нарешті, поставив їх усіх у залежність від Дж. Г. Байрона. І протиставив «загальникам» «конкретиків» В. Гюго, М. Лермонтова; до них потім приєднався Т. Шевченко. В українському ж романтизмі, виходить, два струмені романтизму – «загальниковий і суб'єктивний, з одного боку, предметово-конкретний і посередньо вже, через цю конкретність об'єктивний, з другого, в українській поезії сорокових років дев'ятнадцятого сторіччя були репрезентовані Петренком і Шевченком»

[4:29].

Відмінність М. Петренка – у джерелах його загальникового, суб'єктивного поетичного світу. Вони не в наслідуванні І. Козлова, В. Бенедиктова чи їхніх віддаленіших у часі учителів, а в українському фольклорі, який представник Харківської школи романтиків знав досконало. Відомо ж бо, що усна народна творчість тяжіє до узагальнених ситуацій, конфліктів і характерів. Ю. Шевельов відкинув думку про наслідувальний характер поезії М. Петренка.

В орієнтації на фольклор – унікальна музичність Петренкового вірша. «Основа поезії Петренка, – написав Ю. Шевельов, – музичний рух почуття, а не мальовничість структурного світу. Музичність, властива його поезії, не підкреслена зовнішніми засобами» [4:24]. Рими його, якщо вони не дієслівні, неточні, переважно приблизні, асонансні; зате рядки наповнені звуковими повторами. «У цьому принципі музичної організації свого вірша Петренко виступає поетом однієї школи з Шевченком і може його попередником. Але в Шевченка – це один з аспектів його майстерності, а в Петренка – це її суть» [4:24].

Міркуючи над значенням М. Петренка в українській поезії, Ю. Шевельов наголосив на тому, що фольклоризм не був для нього самоціллю, навпаки, – предметом подолання в творчому змаганні. Критик з симпатією послався на оцінку Агапія Шамрая: Петренко «був чи не перший з харківських романтиків, хто перейшов від баладних і пісенних форм до рефлексивної, пісенної лірики, – заакцентував Ю. Шевельов і трохи далі продовжив: – Таким чином Петренко ніби виявляє нову фазу в розвитку української романтики, перейшовши від епічних народних форм до романсу, елегії, медитації та ін.» [4:29]. Отже, М. Петренко підноситься до рангу реформатора українського романтизму, його типологічної сутності, мелодики, жанрової системи.

І, нарешті, **четвертий аспект** видатного місця М. Петренка в українській літературі. У конкретних обставинах українського літературного життя той тип романтизму, який репрезентував М. Петренко, мав інший характер, ніж у Росії чи на Заході. Там «загальниковий» романтизм був переходом від загальникового ж класицизму до романтизму, а «конкретний» романтизм – до натуралізму-реалізму. Але в Україні класицизм розвинувся без вищих жанрів, тому «загальниковий» романтизм не продовжував класицизм, а заперечував його і робив це далеко рішучіше, ніж на Заході. Адже «низькі» класичні жанри якраз плекали, а надто в Україні, найконкретніший словник. З цього погляду відстань між Котляревським і Петренком – велетенська.

«Український романтизм, – підкреслив

Ю. Шевельов, – і зокрема романтизм «загальниковий» надолужував в історичній перспективі те, що в інших літературах виконував класицизм своїми «високими» жанрами» [4:30]. Творчість М. Петренка сміливо посіла це визначне місце. «У переборенні «котляревщини» Петренко був послідовнішим, ніж Шевченко, – і заключний акорд: – У створенні «чистої» дикції української поезії, не обтяженої реаліями побуту й подробицями щоденності, Петренко посів своє, окреме місце в історії літератури» [4:30].

Обставини українського літературного життя спричинилися до того, що «поезія Петренка обмежилася на жменьці віршів» [4:30], не діждалася жодного книжкового видання, продовжувачів не знайшла і фактично жодного місця не посіла. Сьогоднішній історик української літератури мусить виконувати працю археолога, який відкопує не колишні міста, а макети міст, що

ніколи не були збудовані. Такими міркуваннями закінчено розвідку про поета М. Петренка.

Тепер важливо повернутися до нашого початку і запитати: чи може малий поет мати велике значення? Так М. Петренко написав у своєму житті мало. Але в літературі сенс творчості ніколи не вимірювався кількістю написаного, а лише якістю доробку того чи іншого автора. У своїх поетичних відкриттях, особливому статусі, небажанні бути епігоном великого поета, який визначав зміст епохи М. Петренко не був малим поетом, він був поетом великим, що й довів у своїй статті про нього Ю. Шевельов.

Подяка: автор щиро дякує членам Харківського історико-філологічного товариства Сергієві Вакуленку та Катерині Каруник за консультації та допомогу в збиранні фактичного матеріалу для цієї студії.

Література

1. Куліш П. О. Характер и задача украинской критики / Пантелеймон Куліш // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія : У 3 кн. : навч. посібник / Упоряд. П. М. Федченко, М. М. Павлюк, Т. В. Бовсунівська; за ред. П. М. Федченка. — К. : Либідь, 1996. — С. 263–269.
2. Л. Д. (Любов Дражевська). Доповідь проф. Ю. В. Шевельова «Шевченко і літературні течії сорокових років XIX століття» // Українські вісті. — 1964. — 14 червня. — С. 4–5.
3. Українка Леся. Збір. творів: у 12 т. / Леся Українка. — К. : Наук. думка, 1975. — т. 2 : Поеми, поетичні переклади. — 367 с.
4. Шерех Ю. (Шевельов Ю.). Інший романтик, інший романтизм // Шерех Ю. Третя сторожа : Література. Мистецтво. Ідеології / Юрій Шерех. — Балтимор — Торонто : Смолоскип, 1991. — С. 17–31.
5. Шерех Ю. (Шевельов Ю.). Михайло Петренко — майстер елегії / Ю. Шерех // Україна : українознавство і французьке культурне життя. — 1950. — № 1. — С. 246–249.
6. Яценко М. Т. Українська романтична поезія 20–60-х років XIX ст. / М. Т. Яценко // Українські поети-романтики : поет. твори / Упоряд. і приміт. М. Л. Гончарука; вступ. ст. М. Т. Яценка; ред. тому М. Т. Яценко. — К. : Наук. думка, 1987. — С. 5–37.

УДК 821.161.1 – 1 "19/20"

И. П. Поборчая

Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды

Тютчев в поэтическом мире Александра Кушнера

Поборчая И. П. Тютчев в поэтическом мире Александра Кушнера. Предметом дослідження в статті є особливості діалогізму у творчості О. Кушнера. У центрі уваги перебував інтертекстуальний зв'язок творів Кушнера з лірикою Ф. І. Тютчева, мотивно-образні паралелі, які характеризують особливості засвоєння поетом нашого часу традицій класичної російської літератури XIX століття. Показано, що тютчевський дискурс визначає багато напрямків розвитку поетичної думки О. Кушнера, при цьому ремінісценції та алюзії стають інструментом для створення ним власної картини світу, яка відображена в ліричній творчості поета.

Ключові слова: традиція, діалогізм, інтертекстуальність, ремінісценція, алюзія, мотив, образ, картина світу.

Поборчая И. П. Тютчев в поэтическом мире Александра Кушнера. Предметом исследования в статье стали особенности диалогизма в творчестве А. Кушнера. В центре внимания находилась интертекстуальная связь произведений Кушнера с лирикой Ф. И. Тютчева, мотивно-образные параллели, характеризующие особенности усвоения поэтом нашего времени традиций классической русской литературы XIX столетия. Показано, что тютчевский дискурс определяет многие направления развития поэтической мысли А. Кушнера, при этом реминисценции и аллюзии становятся инструментом для создания им собственной картины мира, отраженной в лирическом творчестве поэта.

Ключевые слова: традиция, диалогизм, интертекстуальность, реминисценция, аллюзия, мотив, образ, картина мира.